

عیراق و گەمەى ھاوپەیمانى

20-08-2020

نووسەرەکان

زریان رۆژھەلاتى

کورتە : بايەخى سەردانەكەى مستەفا كازمى بۆ ئەمريكا كاتىك زياتر دەبىت كە لە دوتوئى "گەمەى ھاوپەيمانيەكان"ى دنياى ئەمپۇدا تەماشاي بكەين. ئەم بەشەى جيهان، جەرگستانى ناوچەيەكى پركيشەيه لە نئوان بەحرى سېى و ئاوهكانى كەنداو، كە لە كەفوكولداپە وھاوپەيمانى و ليكترازانە سياسىيەكانى خيراتر لە جاران روودەدەن.

بەرايى

بايەخى سەردانەكەي مستەفا كازمى بۇ ئەمىرىكا كاتىك زياتر دەپنەت كە لە دوتوپى "گەمەي ھاوپەيمايىيەكان"ى دىنەي ئەمپۇدا تەماشاي بگەين. ئەم بەشەي جىهان، جەرگىستانى ناوچەيەكى پركىشەيە لە نىوان بەحرى سېي و ئاوەكانى كەنداو، كە لە كەفوكۇلدايە ھاوپەيمايى و لىكترازانە سىياسىيەكانى خىراتر لە جاران روودەدەن.

ئەم بابەتە دەپەنەت لەبەرچاوكرتنى گەمەي تازەي ھاوپەيمايى لە جىهان و ناوچەكە، سەردانەكەي كازمى بۇ ئەمىرىكا شىرۇقە بكات و دەپەنەت ئەو بەسەلمىنەت كە گۇرانيك لە رىيازى ھاوپەيمايى ئەمىرىكىدا لە ناوچەكە درووستىووە و ئەمەش بايەخى عىراق و ھەرىمى كوردستان زياتر دەكات. ھىشتا دىارنىيە كە دواجارعىراق لە نىوان جەمسەرە جىاوازەكانى دىنەي ئەمپۇدا بەلەي كىدا دەپىشكىنەتەو بەلام، دۇخى ئىستاي جىهان دەرەفەتتىكى بۇ درووستىكردووە كە جارى بىتوانىت لەسەر پەتى جىاواز يارى بكات.

راپاي ئەمىرىكا؛ راگرتنى ھاوسەنگى لە نىكەوە يان لە دوورەو؟

لەماوەي چەند سالى رابردوودا نموونەيەكى زۇر لە رەفتارى سىياسى ئەمىرىكى ھەن كە دەرەخەرى راپايەكى ئەو ولتەيە سەبارەت بە رۇژھەلەت نىوہەراست. روانگەي زالى ئەمپۇ لە ئەمىرىكا بەجۇرەيە كە چىن خەرىكە وەكوو ھەرەشەيەكى گەوہرى بەرژەوہەندىيە ستراتىژىيەكانى ئەوانى لىدەت. جا پرسىيارەكە لەوہەدايە كە ئايا بەرەبەرە لە رۇژھەلەت نىوہەراست بگىشەتەو و خۇي بە ركا بەرىيەكانى لەگەل چىن لە ئاسايى دوور سەرقال بكات يان نا؟

دوو بىرمەندى ئەمىرىكى بىرۇكەي راگرتنى ھاوسەنگى لە دوورەوہە يان بۇ سىياسەتى دەرەوہى ولتەكە يان پىشنىاركرد. پوختەي بۇچوونەكەي وەلت و مرشايمر ئەوہەبوو كە پىويستە واشنتن زياتر جەخت لە كۇنترولكردنى نىوہە رۇژئاوايەكەي جىهان بكات و كەمتر خۇي بە كىشەكانى دىكەي جىهانەوہ سەرقال بكات. ئەوان پىنانوايە كە لەبەر ئەوہى ولتەكە يان بە دوو ئوقيانووسى گەورە دەورە دراوہ و دراوسىگانىشى لاوازن، بەكردەوہ ھىچ ھەرەشەيەكى ئەمنى گەورەي لەسەر نىيە. ھەرەھا ھىچ بەرپرسىيارىيەكىشى بۇ دىموكراتىزەكردنى جىهان نىيە و ھەولەكانىشى بۇ ئەوہ سەرىنەگرتووە. جا باشتروايە خۇي بە گەورەترىن ھەرەشە لەسەر بەرژەوہەندىيەكانى مژوول بكات كە چىنە [1] ئەمە لە سەردەمى ئۇباماشدا وەك رووكردەنە ئاسيا باسى لىوہەدەكرا. دۇنالدى ترەمپىش خۇي ئاسايى زۇرجار باس لە ھەرەشەكانى چىن دەكات. دەلەت بەر لە ھەموو شتىك ئەمىرىكا. ئىمە پۇلىسى جىهان نىن و ھەقمان بە شەرە بىكۇتايەكانى رۇژھەلەت نىوہەراستەوہ نىيە. ئەمانە بە دىوئىكدا وەرگىزىرانىكى ترەمپ ئاساي دىدگاي راگرتنى ھاوسەنگى لە رىگاي دوورە!

ھەلبەت لەوانەيە لە كەردەوہدا ئەو بۇچوونە راست دەرەنەچوويەت بۇيە ئەمىرىكا لە چەند سالى رابردوودا رەفتارى دژيەكى لەناوچەكە پىشانداوہ. بۇنموونە: كىشانەوہى 2011 لە عىراق و دواتر گەرانەوہ و باسكردنەوہى پەيوەندى ستراتىژى، برىارى كىتوپر بۇ كىشانەوہ لە رۇژئاوا و دواتر پەشمىيانوونەوہ لىي. زىادبوونى ناكۇكىيەكان لەگەل توركيا لەلەپەك و بايەخدانەوہ بە رۇلى ئەوہ ولتە لە ناوچەكە لەلەيەكى دىكە، بەشدارىكردن و دەرچوون لە رىكەوتنى ئەتۇمى لەگەل ئىران.

وادىيارە دىدگاي ھاوسەنگى لە دوورەوہ راست دەرەنەچوو، چوونكە ئەمىرىكا بە تەنيا مەيدانى ركا بەرىيەكان دىاريناكات. ئەگەر بە تەماي راگرتنى چىن بىت، چىن وا خەرىكە بەرەو رۇژھەلەت نىوہەراست و دىنەي عەرەبى دىت. رووسيا لە 2015وہ رۇلى خۇي لە ناوچەكە زياتر كرووہ. لە دواي 2000يشەوہ دوو ھاوپەيمايى گىرنگى ئەمنى و ئابوورى لە جىهان بە بەشدارى چىن و رووسيا دامەرزاون كە ئەگەر واپرات جىي ئەمىرىكا لىژ دەكەن؛ رىكخراوى ھاوكارى شانگھاي و برىكس! چىن بىكەي سەربازى لە جىپۇتى داناوہ. بە ھىللىكى وشكانى و دەرپايىدا لە پاكىستانەوہ ھەتا ئىران و عىراق و ولتاتانى خەلىچ، خەرىكى قايمكردنى شوين پىي خۇيەتى. تەنانەت لەگەل ھاوپەيمايى نەرتىيەكانى ئەمىرىكا وەك ئىسرائىل و ولتاتانى كەنداو كەين و بەينى درووستىكردووە. رووسيا بەرەو ئەوروپاي شەرقى و بەرەو رۇژھەلەت نىوہەراست پەلدەھاوئىژى. كورت و كورمانجى ئەمىرىكا ئەگەر بەتەماي ئەوہ بىت كە بەكەمى جىهان بىت، ناتوانىت لەوہەرى ئوقيانووسەكانەوہ ھىزەكانى دىكەي جىهان جەلو بكات. لەوانەيە ھەرەشەي سەر خاكەكەي كەم بىت بەلام ھەرەشەي سەر پىنگەكەي زياترە و ئەمەش لە دوورەوہ كۇنتروول ناكىرت. لەوانەيە ھەر ئەمەش ھوكارىك بوويەت بۇ ئەوہى كە بەدواي بالانسىك لە بەينى گوتارى راگرتنى ھاوسەنگى لە دوور و راگرتنى ھاوسەنگى لە نىكەوہ بگەپت.

میسر و یۆنان لەسەر ناوچەیی تايبەتی ئابووری لە بەحرى سېی رېگكە توون. توركيا و حکومەتەكەى سەراج رېگكە و تنيان كرددووه و دواى ئەویش میسر و هەفتەر کردیان. ئێران و سوریا گریبەستى بەرگری ئاسمانى دەكەن. باسى رېگكەوتنى 25 سالەى ئێران و چین لە گۆرپداپە. رېگكەوتنى عێراق و چین و لوېنانیش لەلایەك بوەستى، ئیمارات و ئیسرائیلیش پەيوەندییەكانیان ئاسایى دەكەنەوه. ئیستا ئیدی توركيا لە لیبیا، سوریا و عێراق لە سەنگەرى دژى وڵاتانى عەرەبیداپە. ئێرانیش لە عێراق و سووریا و لوېنان ئەو سەنگەرەى لە وڵاتانى عەرەبى گرتووه. دەوڵەتە سەرووناوچەییەكانیش هەریەكەو بە لایەكدا هەولنى راگرتنى ھاوسەنگیى لە بەینى لایەنە ناكۆكەكانى ئەم ناوچەیه دەدەن. ئەمريكا سەرباز لە ئەلمانیاوه دەبات بۆ پۆلۇنیا و و رېگكەوتنى سەربازى و ئەمنى لەگەل ئۇستراليا دەكات و لە جموجۆلەكانى پەكین لە دەریای چین نأرازییه و.... ئا لەم تابلۆیهدا عێراق لەلایەك لە بەینى ئێران و سعودى، لەلایەكى دیکەش لە بەینى چین و ئەمريكاداپە. گەمەى ھاوپەيماڭىيەكەش لەسەر ئەوێهە كە كى بتوانى زیاترعێراق بەلای خۆیدا رابكێشنى.

ئەگەر ركبەرییه ناوچەیی و جیھانییەكانیش توندتر ببنەوه، هەرۆك چۆن لە پەنجاكانى سەدەى رابردوودا عێراق لە دنیای دوو جەمسەرىدا بەلای ھاوپەيماڭىيەكى ناوچەیدا شكاندییهوه كە ئەمريكا و رۆژئاوا پشتی دەگرت كە بە پاكى بەغدا ناسرابوو، دواچار ناچار دەبێت بەلای یەكێك لە میحوەرەكانى ھاوپەيماڭىيە بېشكێنێتەوه: ئینجا یان میحوەرى عەرەبى- عیبیرییه كە ئەمريكا هەولئەدا سەربگریت یان ھاوپەيماڭىيەكى ناوچەیی كەمترعەرەبى كە وادیارە ئەمجارەیان لە جیاتی رۆژئاوا رۆژھەلات پشتی دەگریت!

ئەنجام

ماوێهەكى زۆر بەرلە ئیستا نەبوو كە سەرۆكۆهزیرانىكى عێراق بە وەفدىكى قەرەبالغەوه چوو بۆ چین. بابەتى چوون و نەچوونەكەى كازمى بۆ ریازیش با بوەستى، كاتىكى زۆرىش بەسەر سەردانەكەى ئەو بۆ تاران تێنەپەریوه. ئەمەش دەریدەخات كە پێگەى عێراق بۆ ركبەرە ناوچەیی و ئیودەوڵەتییهكان پربایەخە. لەلایەك رېگكەوتنى لەگەل ھاوپەيماڭىيە نۆدەوڵەتى دژ بە داعش بە سەرۆكایەتى ئەمريكا هەیه و لەلایەكى دیکەش لە 2015وه ئەندامى ھاوپەيماڭىيە چوار قۆلى رۆوسیا، ئێران و عێراق و سووریاپە لەگەل حزبوللا كە بە 1+4 ناسراوه! چەكەمەنى ئەمريكى لە سوپاكەیدا بەكاردێنێت بەلام راویژكاری ئێرانیشى هەیه. لەگەل ئەمريكا دانووستاندنى ستراتىژى هەیه بەلام چاوى لە چین و رۆوسیا. بە هەمانشۆه رۆوى لە ئێرانیش و لە سعودیه و بە تەمای باشكردنى پەيوەندییەكانە لەگەل توركيا. دۆخى ناوچەكە و جیھانیش، دەرفەتیكى واى بۆ بەغدا رەخساندووه تا جارێ بتوانیت لەنیوان هێلە جیاوازهكاندا یارى بكات. دنیا بە قووناخى گوزەردا دەروات و هەتا ماوێهەك وڵاتانى وەك عێراق دەتوانن لە بەینى ھاوپەيماڭىيە جیاوازه دژەبەرەكاندا بێن و بچن، بەلام وەختێك دێت كە بە خالى وەرچەرخان دەناسریت و ئا لەویداپە كە گوتارى رەسمى سەبارەت بە راگرتنى ھاوسەنگى لە بەینى جەمسەرە جیاوازهكاندا تەنها وەك ئایدیایەكى لیدیت، چوونكە ئەو بە وڵاتىكى بەهیز دەگریت كە جارێ عێراق وانیه.

[1] <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-06-13/case-offshore-balancing>